

Efendi, dedesi zamanının büyük âlimlerinden Hasan Efendi'dir. Oğlu Muhammed Sâlih Efendi "Sahvî" mahlasıyla şiirler yazmış, kız kardeşinin oğlu Ganizâde Nâdirî mi'râciyyesiyle tanınmıştır.

İlk eğitimini dedesi Hasan Efendi'den aldıktan sonra İstanbul'a gitti. İstanbul'da Bülbülcüzâde diye tanınan, Fâtihi ve Aya-sofya camilerinin kürsü şeyhi Halvetî şeyhlerinden Karamanlı Abdülkerim Fethî Efendi'den tasavvufî ilgili dersler alırken sarf, nahiv, belâgat ve mantık gibi derslere de devam etti. Halvetiyye'nin Şemsiyye koluna mensup olan hocasına intisap etti ve ondan inâbe alarak ders halkasına katılan tasavvuf tâliplerine ve öğrencilere ders vermeye başladı. Yine hocasından aldığı icâzetle camilerde irşad faaliyetinde bulundu. 1076 (1665-66) yılı başında Orta Cami vâizi olarak ilk resmî görevine başladı. 1095'te (1684) tayin edildiği Fâtihi semtindeki Tercüman Yunus Camii ve Zâviyesi'nde on beş yıl kadar süren vâizlik ve irşad görevinden sonra aynı görevde Sultan Selim Camii'nde (1105/1693-94) ve kısa bir müddet Fâtihi ve Beyazıt camilerinde devam etti (*Tezkiretü's-Şu'arâ*, s. 617). Nihayet 1122 (1711) yılının sonunda Süleymaniye Camii kürsü şeyhliğine tayin edildi ve ömrünün sonuna kadar bu görevde kaldı. İsâ Efendi, bu görevi yürüten ilerlemiş yaşına rağmen hac vazifesini

de yerine getirdi. İstanbul'a dönüş yolunda Şam'da 22 Ramazan 1127 (21 Eylül 1715) tarihinde vefat etti ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî Türbesi'ne defnedildi. Bursalı Mehmed Tâhir onun mukaddes bir yolculuk esnasındaki ölümünü, "İsâ öldü fakat sevgisi ölmedi" sözünün sırrına mazhar olması şeklinde ifade eder.

Eserleri. 1. Müfidü'l-i'râb fi'n-naḥv. İsâ Efendi, öğretim faaliyetleri sırasında verdiği derslerde öğrencilerin ihtiyaç duyduğu hususları belirlemiş, Arap dilinin gramerini basitleştirip ezberlenmesini kolaylaştırmak amacıyla bu eserini kaleme almış, eser Abdullah Kızılıçık tarafından yüksek lisans tezi olarak tahkik edilmiştir (1997, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). **2. Devâ-i Emrâz** (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1023, 1036; Ayasofya, nr. 3615). Altmış iki bölüm ve 382 konudan oluşan bu Türkçe eserde hastalıklar, belirtileri ve tedavileriyle ilgili geniş bilgi yer almaktadır. **3. Nizâmü'l-edviye.** Eserde ilâç olarak kullanılabilecek çeşitli bitkilerin isimleri Arapça, Türkçe, Farsça, Süryânice ve Rumca karşılıklarıyla birlikte alfabetik sıraya göre verilmiştir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1036). **4. Fezâ'ilü's-şühûr ve'l-eyyâm** (Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 662). **5. Vaḥdet-i Vücûd** (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Nuri Ergin, nr. 313). **6. Divân-ı Mahvî.** Bolevî'nin

bazı tasavvufî şiirlerini içerir (Yapı ve Kredi Bankası Ktp., nr. 15972; Ankara Millî Kütüphane, nr. A004635-04). Bolevî'nin şiirlerinin bir kısmını Müstakimzâde Süleyman Efendi "Şerh-i Ebyât-ı İsâ Efendi" adıyla şerhetmiştir (İÜ Ktp., nr. 9686). İsâ Efendi, Pîr Mehmed Üskübî'nin *Fetâvâ-yı Üskübî* adlı 206 varaklık Türkçe fıkah kitabını istinsah etmiştir (Süleymaniye Ktp., Fâtihi, nr. 2355).

BİBLİYOGRAFYA :

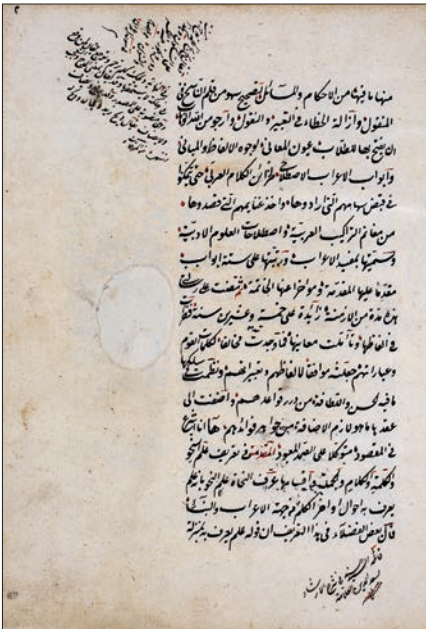
Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, II, 612; a.e.: *Tezkiretü's-Şu'arâ* (nşr. Adnan İnce), Ankara 2005, s. 617-618; *Sicill-i Osmânî*, I, 127; *Osmanlı Müellifleri*, I, 127; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-mü'elîfîn*, VIII, 29; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971, I, 613; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 106; Mehmet Yavuz, *Arap Gramerine Dair Eser Yazan Osmanlı-Türk Âlimleri (XVI-XX. Asırlar)*, İstanbul 2008, s. 222-223; Abdullah Kızılıçık, "Bolevî İsa Efendi", *ŞM*, sy. 8 (1998), s. 315-318. ABDULLAH KIZILICIK

BOROVKOV, Aleksandr Konstantinoviç (1904-1962)

Rus asıllı Türkolog.

3 (16) Mart 1904'te işçi bir ailenin çocuğu olarak Taşkent'te doğdu. On dört yaşından itibaren babasının çalıştığı kömür madeninde çalışmaya başladı. Türkistan'da Sovyet idaresinin kurulmasından sonra önüne yeni ufuklar açıldı, 1928'de Taşkent'teki Orta Asya Devlet Üniversitesi Doğu Fakültesi'ni bitirdi. Hocaları arasında M. S. Andreev, N. G. Mallitskiy, A. A. Semenov, A. E. Şmidt gibi şarkiyatçılar vardı. Öğrencilik yıllarında iki makale yayımladı. Bir müddet Orta Asya Devlet Müzesi'nde memur olarak çalıştı, bu sırada Taşkent'teki Ziraat ve Tıp fakültelerinde Özbek dili dersleri verdi. 1929-1935 yılları arasında Leningrad (Petersburg) Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'nde V. V. Barthold, A. N. Samoyloviç, N. Ya. Marr, S. E. Malov, L. V. Şçerb gibi meşhur Türkolog ve şarkiyatçılardan ders aldı. Burada çeşitli Türk lehçelerini öğrendiği gibi dil bilimi alanında da uzmanlaştı. Bir yandan da aynı fakülte'de Özbekçe ve Uygurca dersler veriyordu. Fakülte'deki Marksizm-Leninizm literatürünün Özbekçe'ye tercümesi kurslarına katıldı. İlimler Akademisi'nde yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamladı. Leningrad ve Taşkent'te çeşitli üniversite ve akademilerde Özbekçe, Uygurca, Kazakça, Kırgızca, Türkmence okutu ve araştırmalarda bulundu. Türk dillerinin leksikoloji, diyalekt, fonetik ve grameri üzerine iyice

Bolevî İsâ Efendi'nin *Müfidü'l-i'râb fi'n-naḥv* adlı eserinin müellif hattı nüshasının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtihi, nr. 5079/1)

uzmanlaştı, bu alanlarda yetkin bir bilim adamı niteliği kazandı.

Borovkov, 1928'den itibaren Arap alfabesinden Latin alfabesine geçen Türk halklarının mektepleri için hazırlanan ders kitapları komisyonlarında görev yaptı. *Karaçaevo-Balkarskiy yazık* (1932), *Uçebnik Uygurskogo yazıka* (1935) gibi ders kitapları bu yıllarda hazırladığı eserlerden bazılarıdır. 1935'te tez savunmasına girmeden dil bilimi doktoru oldu ve aynı yıl kendisine doçent pâyesi verildi. 1938'de Özbekistan'da görevlendirildi. Aynı yıl Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde yaşayan Türk halkları bu defa Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçti, ders kitaplarının hazırlanmasında Borovkov'a da görev verildi. Özbekçe yeni alfabenin hazırlanıp imlâ kurallarının belirlenmesi komisyonlarında çalıştı. 1939-1943 yıllarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlimler Akademisi Özbekistan Şubesi Dil ve Edebiyat Enstitüsü müdür vekilliğinde bulundu. 1943'te oluşturulan Özbekistan İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün iki yıl müdür vekilliğini ve Özbek Dili Bölümü'nün başkanlığını yürüttü. Nizâmî adlı Taşkent Pedagoji Enstitüsü Dil Bilimi Fakültesi'nde ders verdi. Bu yıllarda aktif olarak Türkistan'daki XI ve XV. yüzyıllara ait Türkçe el yazmaları üzerine çalıştı, halkın elindeki değerli yazmaların kütüphaneye ve müzeler için toplanmasına gayret etti. A. Gulamov, E. Magrufov ve T. Şermammedov ile birlikte okullar için Özbekçe gramer kitapları hazırladı. Özbek dili ve kültürüne yaptığı hizmetlerden dolayı 1943'te Özbekistan İlimler Akademisi'ne muhabir üye kabul edildi ve ödüllendirildi. 1945'te Leningrad'a dönerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlimler Akademisi Leningrad Şubesi Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde Orta Asya ve Türkçe Bölümü'nde çalışmaya başladı. 1957'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlimler Akademisi'ne muhabir üye oldu. 1959-1962 yılları arasında Petersburg'daki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği İlimler Akademisi Dil Bilimi Enstitüsü'nün müdür yardımcılığını yürüttü. 15 Kasım 1962'de Petersburg'da öldü ve Şuvalov Mezarlığı'na gömüldü. Borovkov, Lenin (Ordenom Lenina, 1954) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Şükran madalyaları ile (Znak Poçeta, 1944) ödüllendirilmiştir.

Eserleri. Borovkov, Orta Asya Türk şiveleri / dilleri üzerine değerli çalışmalar yapmıştır. Türk sözlükçülüğü için önemli bazı kaynakları keşfetmiş ve bunların bir kısmını kendisi neşretmiştir. Eserlerinin

tamamı Türk dili ve kültürü üzerinedir. **Sözlük ve Dil Bilimi:** *Leksika sredne-aziatskogo tefsira XII-XIII vv.* (Borovkov'un ölümünden sonra 1963'te Moskova'da yayımlanan eser Halil İbrahim Usta ve Ebülfez Amanoğlu tarafından Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır: *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı [XII.-XIII. Yüzyıllar]*, Ankara 2002); *Uygursko-russkiy slovar* (Uygurca-Rusça sözlük, Leningrad 1935); *Ozbek tilinin jani orfografiya projesi* (Özbek dilinin yeni imlâ projesi, Taşkent 1939, F. Kemalov, B. Azizov ve A. Osmanov ile birlikte); *Uzbekskiy literaturniy yazık v period 1905-1907 gg.* (1905-1907 yıllarında Özbek edebî dili, Taşkent 1941); *Uzbeksko-russkiy slovar* (Özbekçe-Rusça sözlük, Taşkent 1941, T. N. Kari Niyazov ile birlikte; gözden geçirilmiş yeni baskı, Moskova 1959); *Russko-uzbekskiy slovar* (Rusça-Özbekçe sözlük, I-V, Taşkent 1950-1955); *Rusça Üzbekçe Lugat* (Taşkent 1956); *Bada'î' al-luğat. Slovar Tâli İmâni Geratskogo k soçineniyam Alişera Navoi* (Ali Şîr Nevâî'nin şiirleri için Heratlı Tâli'in yazdığı *Bedâiyu'l-lugat*, Moskova 1961). **Ders Kitapları:** *Uçebnik Uygurskogo yazıka* (Uygurca dili ders kitabı, Leningrad 1935), *Üzbek tili grammatikası, fonetika va morfologiya* (Taşkent 1943), *Üzbek tili grammatikası, sintaks* (Taşkent 1952), *Üzbek tili derligi, fonetika, morfologiya* (Taşkent 1957), *Üzbek tili dersligi II: Sintaks* (Taşkent 1957). Yazarın A. Gulamov, E. Magrufov ve T. Şermammedov ile birlikte hazırladığı bu ders kitapları daha sonraki yirmi yıl içinde çok basılmıştır. Borovkov'un ayrıca Türkçe'nin çeşitli lehçelerine dair yazılmış seksen kadar makalesi bulunmaktadır. Ali Şîr Nevâî üzerine kaleme aldığı bir makalesi ("Alişer Navoi kak osnovopolojnik uzbekskogo literaturnogo yazıka", *Alişer Navoi*, Moskova-Leningrad 1946, s. 92-120) Rasime Uygun tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir ("Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şîr Nevâî", *TDAY Belleten*, II [1954], s. 59-96).

BİBLİYOGRAFYA :

"Trudi Aleksandra Konstantinoviça Borovkova", *Tyurkologičeskie İssledovaniya*, Moskova-Leningrad 1963, s. 292-298; E. Tenişev, *Drevnetyurkskie yazıki*, Moskova 1990, s. 143-144; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I: Yabancı Türkologlar*, Ankara 1998, s. 119-120; A. N. Kononov, "Son Yıllarda SSCB'de Türkoloji Araştırmaları", *TDAY Belleten* (1964), s. 113-126; B. V. Lunin, "Aleksandr Konstantinoviç Borovkov", *Sovetskaya Tyurkologiya*, sy. 2, Bakü 1984, s. 43-48.

İSMAIL TÜRKÖĞLÜ

BOSWORTH, Clifford Edmund

(1928-2015)

İngiliz şarkiyatçısı.

29 Aralık 1928'de Sheffield'de doğdu. Lisans eğitimini Oxford Üniversitesi St. John College'da tarih alanında üstün başarıyla tamamlayıp 1952'de mezun oldu. Yüksek lisansını Edinburgh Üniversitesi Ortadoğu Dilleri Bölümü'nde Arapça, Farsça ve Türkçe'yi öğrenerek tamamladı (1956). 1957'de Oxford Üniversitesi St. John College'da ikinci yüksek lisans derecesi aldı. Doktorasını W. Montgomery Watt ve John R. Walsh yönetiminde *The Transition from Ghaznavid to Seljuq Power in the Islamic East* adlı teziyle 1961'de Edinburgh Üniversitesi'nde bitirdi. 1956-1965 yıllarında İskoçya'da St. Andrews Üniversitesi'nde Arapça okutmanlığı yaptı. 1966-1967'de Kanada'da Toronto Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi sıfatıyla bulundu. 1967-1990 yıllarını kapsayan akademik kariyerinin büyük kısmını Manchester Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Bölümü'nde Arap tarihi ve edebiyatı profesörü olarak geçirdi. 1971'de kendisine onursal yüksek lisans derecesi verilen bu bölümde çeşitli aralıklarla uzun süre bölüm başkanlığı yaptı. Emekli olduktan sonra da bölümde ders vermeye devam etti. 1969'da California Üniversitesi (UCLA, Los Angeles) Near Eastern Center'da, 1975'te Küveyt Üniversitesi'nde, 1984'te Harvard Üniversitesi Middle East Center'da ve 2004'te Exeter Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 1992'de İngiltere'deki en saygın bilim kuruluşu British Academy'ye üye seçildi. 1997'de Galler Üniversitesi (University of Walse, Lampeter) St. David's College'dan onursal profesör unvanı aldı. British Academy'nin yanı sıra British Institute of Persian Studies, British Society for Middle Eastern Studies, The Royal Asiatic Society (2004), Macar Bilimler Akademisi (2004) gibi kuruluşlarda üye ve başkan olarak bulundu. İlmî çalışmalarından dolayı 1998'de UNESCO Avicenna (İbn Sînâ) Gümüş madalyasına, 2001'de Mahmud Afşar Vakfı İran Çalışmalarına Katkı ödülüne, 2003'te İran Kültür ve İrşad Bakanlığı ve aynı yıl The Triennial Award ödüllerine layık görüldü. 28 Şubat 2015'te Yeovil Somerset'de öldü. Evli ve üç çocuk babasıydı.

Bosworth, İslâm ve Ortadoğu çalışmalarının her alanında eser veren çok verimli bir ilim adamıdır. İslâm dünyasının üç temel lisanı Arapça, Farsça ve Türkçe'ye